

# **Економічна теорія та історія економічної думки**

**Видобора Володимир Володимирович**

*кандидат економічних наук,*

*доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,*

*Одеський національний економічний університет*

## **ІМПОРТОЗАМІЩУЮЧА МОДЕЛЬ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ**

З другої половини минулого століття регіон Латинської Америки послідовно закріплює свої позиції в контексті економічного зростання. Хоча, на відміну від європейських та азійських держав, політика економічного росту яких значною мірою зумовлена експортоорієнтованою індустріалізацією, економічний ривок латиноамериканських країн відбувався на основі імпортозаміщуючої моделі індустріалізації.

Про потребу індустріального розвитку в цих країнах почали замислюватися після Великої депресії 1929-33 рр. і під час Другої світової війни, оскільки імпорт став дефіцитним і вимагав посиленого імпортозаміщення. Водночас, не стільки ідеї розвитку економіки стимулювати процес індустріалізації, скільки різке зниження експорту сировини. Як наслідок, стимулювався розвиток існуючих (підтримки за рахунок підвищення митних зборів), так і створення нових галузей виробництва.

На початковому етапі імпортозаміщення мало чимало вигод для економіки, коли відбувалося заміщення товарів широкого вжитку. Це дозволяло домогтися самозабезпеченості великому колу споживчих товарів, створити досить диверсифіковану обробну промисловість, змінити галузеву структуру економіки тощо. Проте істотного промислового розвитку в ХХ ст. країни Латинської Америки не досягли, що пояснюється теорією

«периферійного капіталізму», сформованою Р. Пребішем [1], згідно з якою світова капіталістична економіка є єдиним цілим і чітко поділена на «центр», що включає в себе високорозвинені індустріальні держави («центри»), та «периферію», яку формують переважно аграрні країни. При цьому периферійні країни перебувають в економічній залежності від «центру» [1, с. 21-22, 200].

Така залежність, зокрема позначилася на політиці економічного зростання нових індустріальних країн Латинської Америки другої половини XX ст. – імпортозаміщуючій індустріалізації, адже, як зазначав Р. Пребіш: «Насправді жодних планів індустріалізації не було. Центри не були зацікавлені у розвитку периферійної індустріалізації й чинили їй опір, застосовуючи переваги попередньої моделі міжнародного розподілу праці, коли периферії відводилася роль експортера сировинних товарів, а центрам – постачальників промислової продукції» [1, с. 175-176].

Так, розпочавши імпортозаміщуючу індустріалізацію, про значний промисловий розвиток (за 1960-1970 рр. частка промисловості у ВВП країн зросла на 4-6% (табл. 1), а в Аргентині навпаки знизилася на 5,7%).

*Таблиця 1*

**Частка основних галузей економіки у ВВП нових індустріальних країн  
Латинської Америки, %**

| Рік                                             | Аргентина | Бразилія | Мексика | Світ |
|-------------------------------------------------|-----------|----------|---------|------|
| <i>Промисловість (у тому числі будівництво)</i> |           |          |         |      |
| 1960                                            | 48,0      | 28,3     | 25,0    | н.д. |
| 1970                                            | 42,3      | 32,3     | 30,6    | н.д. |
| 1980                                            | 41,2      | 39,2     | 27,9    | н.д. |
| 1990                                            | 36,0      | 33,3     | 26,1    | 32,1 |
| 2000                                            | 26,0      | 23,0     | 34,2    | 27,8 |
| 2010                                            | 25,3      | 23,3     | 32,4    | 27,6 |
| 2020                                            | 23,3      | 17,7     | 29,6    | 26,2 |
| <i>Сільське господарство</i>                    |           |          |         |      |
| 1960                                            | 12,5      | 15,7     | 13,0    | н.д. |
| 1970                                            | 9,6       | 10,4     | 10,9    | 9,8  |
| 1980                                            | 6,4       | 9,9      | 6,3     | 7,0  |
| 1990                                            | 8,1       | 7,0      | 6,7     | 5,1  |
| 2000                                            | 4,7       | 4,8      | 3,3     | 3,4  |
| 2010                                            | 7,1       | 4,1      | 3,2     | 3,9  |

|                 |      |      |      |      |
|-----------------|------|------|------|------|
| 2020            | 5,9  | 4,2  | 3,8  | 4,4  |
| <i>Торгівля</i> |      |      |      |      |
| 1960            | 15   | 13   | 20   | н.д. |
| 1970            | 10   | 14   | 17   | 25   |
| 1980            | 12   | 20   | 22   | 37   |
| 1990            | 15   | 15   | 39   | 38   |
| 2000            | 23   | 23   | 52   | 51   |
| 2010            | 35   | 23   | 61   | 57   |
| 2020            | 30   | 33   | 77   | 52   |
| <i>Послуги</i>  |      |      |      |      |
| 1970*           | 48,1 | 41,5 | 52,5 | н.д. |
| 1980            | 52,4 | 40,4 | 52,9 | н.д. |
| 1990            | 55,9 | 60,5 | 59,7 | н.д. |
| 2000            | 63,5 | 58,3 | 57,8 | 63,6 |
| 2010            | 51,5 | 57,6 | 60,4 | 62,8 |
| 2020            | 52,5 | 62,8 | 60,1 | 65,3 |

Джерело: [2].

\* Дані Світового банку за 1960 р. відсутні, тому у таблиці наведено показники, починаючи з 1970 р.

Крім того, різкого зростання частки країн у світовому промисловому виробництві не спостерігалось: у період 1960-1980 рр. цей показник для Аргентини не змінювався і сягав 1%; для Бразилії – зріс на 1 в.п. (з 1,2% до 2,2%); для Мексики – на 0,6 в.п. (з 1% до 1,6%) [3]. Відповідно, про експорт промислової продукції з країн так званої «периферії» не йшлося, оскільки частка експорту всіх товарів і послуг у ВВП нових індустріальних країн за 1960-1980 рр. зростала не суттєво (табл. 2). Так, вага експорту у створенні ВВП Бразилії в цей період залишалася незмінною на рівні 9%, Аргентини – зросла на 0,8 в.п. (до 9,5%), Мексики – зросла на 1,1 в.п. (до 12,5%). Це явище пояснюється тим, що «центри» не намагалися сприяти промисловому експорту з боку периферії, яка й сама не поспішала застосовувати політику його стимулювання.

Таблиця 2

### Показники експорту товарів в нових індустріальних країнах Латинської Америки у XX-початку XXI ст.

| Показник                                   | 1960 | 1970 | 1980 | 1990 | 2000 | 2010 | 2020  |
|--------------------------------------------|------|------|------|------|------|------|-------|
| <b>Аргентина</b>                           |      |      |      |      |      |      |       |
| Частка експорту товарів, % ВВП             | 8,8  | 9,1  | 9,5  | 10,0 | 10,5 | 18,9 | 16,6  |
| Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р. | 11,9 | 18,6 | 25,8 | 23,1 | 33,5 | 60,3 | 53,0  |
| <b>Бразилія</b>                            |      |      |      |      |      |      |       |
| Частка експорту товарів, % ВВП             | 9,0  | 9,0  | 9,0  | 9,5  | 10,0 | 10,9 | 16,8  |
| Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р. | 12,6 | 21,8 | 49,0 | 60,0 | 77,2 | 84,1 | 129,7 |

| Мексика                                    |      |      |      |      |       |       |       |
|--------------------------------------------|------|------|------|------|-------|-------|-------|
| Частка експорту товарів, % ВВП             | 11,4 | 11,9 | 12,5 | 16,0 | 25,4  | 29,7  | 39,6  |
| Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р. | 7,5  | 11,4 | 30,5 | 45,5 | 118,2 | 138,2 | 184,3 |

*Джерело: [2; 3, с. 598-599; 602-603].*

Та, навіть, попри недовготривалі успіхи політики імпортозаміщуючої індустріалізації, економічне зростання країни не були стабільним, а економіка більшості країн регіону переживала цикли росту та криз. Загалом на початку ХХ ст. середньорічне зростання країн Латинської Америки сягало 4,2% на рік, ріст валового внутрішнього продукту на душу населення в середньому становив 1,8% на рік, що було досить високим показником порівняно з 0,4% в Європі та 1,1% в Азії. Проте з 1950 р. ріст ВВП на душу населення становив у середньому 2,6% на рік, однак цей показник був значно нижчим від інших регіонів світу, для яких настало «золоте століття» економічного росту: у 1950-70 рр. середнє зростання Азії становило 5,7% на рік, розвинених європейських країн 4,7%, США – 2,2% на рік [4]. Крім того, темпи економічного зростання країн регіону, що мали місце наприкінці 1990-их років та на початку нового століття у 2020 р. не лише сповільнилися, а й зазнали часткового скорочення проти рівня 2010 р., коли спостерігали найвищий ріст ВВП (майже у 90 разів більше, ніж у 1990 р.). Так, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2020-му році сягнуло 14,2 тис. дол. США, що на 0,2 тис. дол. США менше за показник 2010 р.

Таким чином, тенденції економічного зростання нових індустріальних країн Латинської Америки мають циклічний характер та характеризуються нестабільністю економічного росту, недосконалістю політики імпортозаміщення, підсиленими ефектом «периферійного капіталізму».

Відповідно, політика імпортозаміщення орієнтувала латиноамериканські країни на створення аналогів продукції, присутній на світовому ринку. Проте для її випуску країні потрібні час та ресурси, щоб сформувати локальне виробництво, імпортувати потрібну технологію, підготувати кадри, які б могли її освоїти та вести виробничий процес. За цей

період високорозвинені країни-творці також продукції її оновлюють або ж взагалі просувають на ринок новітні товари, отримуючи вищі прибутки від її реалізації. Тому, застосовуючи політику імпортозаміщення, «країна прирікає себе до вічної гонки за лідером і до вічного відставання від нього» [5, с. 22].

Таким чином, орієнтуючись на імпортозаміщення певних товарів, виробники хоча й виробляють нову у національному масштабі продукцію, проте не можуть забезпечити виробництво товарів і послуг, нових та конкурентних у глобальному відношенні. Це спричинено недостатнім індустріальним розвитком, адже розпочинаючи нарощування промислового виробництва, країни не досягають тієї стадії, коли останнє реалізується завдяки локальним науково-технологічним здобуткам. Тому необхідним кроком економічного зростання має бути структурна технологічна трансформація шляхом створення та розвитку високотехнологічних галузей національної економіки, а також вихід країни зі своєю технологічною продукцією на міжнародні ринки.

### **Література:**

1. Пребиш Р. Периферийный капитализм: есть ли ему альтернатива? Москва: ИЛА, 1992. 337 с.
2. The World Bank (2022). Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>.
3. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Под ред. И.С. Королева. М.: Юристъ, 2003. 604 с.
4. Hofman A.A. (2000). The economic development of Latin America in the twentieth century. Edward Elgar Cheltenham. UK: Northampton, MA. USA.
5. Жданова Л. Л. Імпортозаміщення та експортоорієнтація в умовах індустріалізації та нової індустріалізації / Сучасна економічна теорія в умовах глобалізаційних викликів: матеріали І всеукраїнської науково-практичної конференції – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 21–23.